

UNA ANÀLISI SOCIOLÒGICA DE LA DOCÈNCIA

*Antoni Estradé**

En primer lloc m'agradaria deixar clars els pressupòsits que formen la meva comunicació. Parlo des d'una determinada perspectiva i, per tant, allò que diré serà parcial i necessàriament fragmentari i des d'una determinada concepció d'aquesta perspectiva. La perspectiva que informa el meu parer és la perspectiva sociològica, en tant que sociòleg. Aquesta perspectiva, en tot cas, es pot sintetitzar perquè sigui entenedora per a tothom en un precepte fonamental és que la realitat social, d'acord amb aquesta perspectiva, no és una realitat transparent d'una manera immediata. Això vol dir dues coses: la primera, que ha de ser una realitat opaca, i si és una realitat opaca, l'estudi d'aquesta realitat és un estudi necessàriament difícil i que fa honor a una concepció gairebé socràtica del coneixement, atès que el coneixement és una cosa que no s'acaba d'atrapar mai. Així ens ho indica la mateixa arrel etimològica de la paraula filosofia: amor al coneixement. L'amor és precisament una cosa de la qual mai no podem estar segurs de tenir-lo, ni de tenir-lo d'una manera permanent. En el coneixement, i en el coneixement social d'una manera molt particular, hem de tenir ben present aquest precepte.

Si reconeixem aquesta idea, si admetem que les coses són així, aleshores no sorprendrà que d'entrada sostingui una posició segons la qual hi ha un grau d'antinòmia, de contradicció una tensió entre aquest pressupòsit que informa la meua perspectiva sociològica i alguns supòsits implícits que normalment es troben al darrere dels sondeigs d'opinió, com ara que el coneixement pot ser una cosa ràpida, relativament senzilla i, a més, susceptible de ser objectivada o bé un conjunt de dades i taules. Si aquest no és ben bé el supòsit que informa els qui fan els sondeigs, sí que acostumen a ser els pressupòsits que informen els qui encarreguen aquests sondeigs, que es fan aquestes expectatives d'arribar a conèixer les coses, a aprofundir-les.

En aquest sentit, el llenguatge que s'utilitza en el plantejament i en els objectius ja és simptomàtic: . Potser aquesta és una il·lusió que es poden fer els qui encarreguen els sondeigs i, de fet, gairebé sempre se la fan els qui els interpreten.

Per tant, davant del coneixement la meua actitud d'entrada és una actitud escèptica, no pas en el sentit de no valorar el coneixement, sinó més aviat al contrari, en el sentit de valorar-lo tant que no es pot atrapar amb senzillesa, amb rapidesa i amb procediments simplement tècnics. Amb vista a analitzar l'enquesta, aquest escepticisme no s'ha de traduir forçosament a dir que l'enquesta no diu res i és inútil, que no serveix per a res; l'enquesta és una eina més del coneixement i el coneixement sociològic, de vegades, és una tema important a la qual s'ha de recórrer, però no és un absolut; no sempre hem de recórrer a una enquesta per saber les coses —potser per saber algunes coses no és l'eina més idònia.

Aquest escepticisme s'hauria de traduir en una actitud que alhora que no vol acabar en una denúncia radical i nihilista amb l'afirmació que l'enquesta no diu res i que, per tant,

* Intervenció de l'autor feta el dia 26 de maig de 1994.

hem de prescindir de tota mena d'enquestes. Vol fer rumiar i vol fer pensar, adonar-se'n que el coneixement és un procés difícil i inacabable; vol fer pensar que l'enquesta no diu tot allò que ens imaginàvem que deia quan la llegíem, però sí que, en canvi, potser diu coses que no podíem sospitar quan la llegíem i que ni tan sols han estat preguntades. Potser l'enquesta ens dóna unes respostes que no són ben bé unes respostes a les preguntes que hem fet, sinó un altre tipus de respostes, que només poden ser esbrinades mitjançant una interpretació lenta acurada. Aquesta afirmació no ha de sorprendre en una reunió de pedagogia perquè és un principi sabut que a l'escola s'aprenen moltes més coses de les que s'ensenyen i s'ensenyen moltes més coses de les que s'aprenen. En aquest sentit, no hi ha mai, en cap mena de relació social i comunicativa, una projecció biunívoca, de tal manera que el que diu un és immediatament comprès, entès i jutjat equitativament per qui escolta.

En aquest sentit, aplicar a l'anàlisi de les enquestes una ingenuïtat que ja no admetem en l'anàlisi d'altres nivells de comunicació social seria erroni. Si això és així, vegem des d'aquesta perspectiva què ens pot dir l'enquesta que no sigui exactament el que l'enquesta pregunta i que, en canvi, és un coneixement que podem aprofitar d'aquesta enquesta. I, per tant, com posem en pràctica, com posem en marxa, amb un exemple concret, les potencialitats d'aquesta perspectiva.

Em centraré en la primera part de l'estudi, la que fa referència als rols professionals. Hauríem de parlar, com ho fa l'enquesta, dels diferents tipus d'actuacions. Particularment, el més important sempre ha estat què s'ha escrit a la pissarra, quina mena de llibres i quins vídeos es posen més, és a dir, quins continguts es vehiculen mitjançant una tècnica o una altra. En aquest sentit, hi poden haver classes magistrals que siguin molt més innovadores i més riques que no pas una sessió de vídeos, fotocòpies, caset i diapositives que pot arribar a ser avorridíssim.

Quan es parla del rol professional, surten dues dades que han estat comentades anteriorment, unes dades que, segons com, poden semblar contradictòries, és a dir, si apliquem la perspectiva de girar el mitjà i veure les coses des d'un altre angle, potser aquesta contradicció no és tal. D'una banda, constatem que els enquestats afirmen que tenen d'ells mateixos, de la seva feina, una percepció molt positiva i que això aparentment contrasta amb el fet que, en canvi, jutgen que l'acceptació social és molt negativa. En general —sense fer una afirmació que pugui ser lesiva o insultant—, el narcisista sempre acostuma a ser el més susceptible i, per tant, qui té més bona opinió d'ell mateix acostuma a pensar que els altres no tenen prou bona opinió d'ell. Això seria un primer nivell de constatació, més psicològic que no pas sociològic, però que també té la seva traducció en la manera en què els grups socials es pensen i s'imaginin ells mateixos i s'imaginin que els altres els imaginin.

Encara explica més aquest aparent desnivell el fet que a l'hora d'esmentar quines són les coses que no acaben d'anar prou a l'hora, quines són les coses que menys satisfan, hi ha un esment automàtic, directe cap a les raons de tipus econòmic, bàsicament el sou. No sé si aquesta percepció de l'acceptació social negativa que es té variaria sensiblement si aquest sou augmentés considerablement. És a dir, no sé si quan ens parlen del fet que la societat no valor prou els mestres, de fet el que ens volen dir és que la societat no els paga prou. Seria un

pregunta interessant a formular-nos perquè, òbviament, aquesta possible desconsideració social també en determinats moments hi és amb els polítics, hi és amb els jutges, hi és o bé els metges, però, en canvi, ni els polítics ni els jutges ni els metges, que acostumen a ser també professions vocacionals i com a tal organitzades al voltant d'un narcisisme corporatiu, amb un autovaloració molt gran, no tenen una imatge tan negativa del que la societat opina d'ells

La satisfacció professional també es relaciona amb aquesta autoestima del primer bloc; es correlacionava molt directament o bé el fet que l'opció que s'havia fet per la professió era un opció vocacional. Aquesta opció vocacional és la reconstrucció que fan la majoria dels mestres un cop han acabat la carrera i duen uns quants anys d'exercici de la professió. Realment en e moment en què es van apuntar a la carrera de magisteri, quan tenien divuit anys, aquesta era una vocació irreprimible que sortia brollant del seu cor?

En aquest sentit, la memòria no és una dada, no és una cosa donada ni és una simple acumulació, sinó que la memòria es fabrica permanentment i és selectiva. Només recordem allò que d'alguna manera ens convé recordar i, per tant, moltes vegades projectem cap al passat valoracions que diuen més d'on som ara que no pas d'on venim, i, en aquest sentit, aquesta insistència en el component vocacional potser ens parla més d'una identificació amb un mitjà professional o corporatiu que no pas d'una veritable confessió sincera de quins van ser els motius que van orientar una persona a escollir una carrera determinada en el moment en què va fer aquesta opció.

Pel que fa a la resta de dades que s'inclouen en aquesta primera part, en una taula d'identificació professional es demana als mestres que s'identifiquin professionalment amb cinc categories diferents. Una és transmissor de valors; una altra és transmissor de cultura —el mestre entès com a transmissor de cultura—; una altra és agent de millora de la comunitat; la quarta és transmissor d'ideologia, i el cinquè és funcionari. Les respostes són absolutament esbiaixades: la categoria que rep menys suport és la que concep el mestre com a funcionari, tot i que molts ho són. Això ens parla, sobretot, d'una mala imatge general que hi ha del funcionariat, que també incideix directament en aquesta mala imatge social que els mestres atribuïen a com la societat valorava la seva vocació.

En canvi, després hi ha gairebé un 20% que s'apunta en aquesta categoria d'agent de millora de la comunitat, que és prou boirosa per no saber exactament en què consisteix aquesta millora i, per tant, el paper d'agent queda encara més desdibuixat. Però el que a mi em sorprèn són els altres indicadors: el de transmissor de valors, el transmissor de cultura i el transmissor d'ideologia, perquè aquestes dades no ens diuen tant què fan exactament els mestres, és a dir, si els mestres realment i objectivament el que fan és transmetre per damunt de tot valors o bé ideologia, sinó que aquestes dades del que ens parlen realment és de la coïtització que aquests diferents termes tenen dins la professió. I en aquest sentir ens diuen que la paraula ideologia és una paraula connotada molt negativament i que, en canvi, la paraula valors és una paraula valorada molt positivament, per damunt fins i tot de la paraula cultura.

Per als que estem acostumats a sentir la recurrent expressió de la crisi de valors sorprèn que els mestres s'identifiquin, per damunt de tot, com a transmissors de valors. En tot cas aquests tres epígrafs ens fan pensar que es poden transmetre valors sense transmetre cultura

i sense transmetre ideologia o que es pot transmetre cultura sense transmetre valors i sense transmetre ideologia i, cosa que és més greu, ens fan pensar que es poden transmetre valors sense transmetre ideologia. En comptes de pensar en aquest procés inacabable envers el coneixement el que fem és anar enrere. Després de llegir una taula com aquesta en sabem menys que no pas en sabem abans de llegir-la, perquè si ens deixem atrapar per aquestes categories anem enrere.

La taula de factors importants per aconseguir l'èxit m'ha sorprès perquè m'ha fet recordar aquells llibres del Dale Carnegie, és a dir, *Cómo triunfar en la vida* i, a més, m'ha sorprès per la classificació que en surt perquè és curiós que l'últim epígraf són les bones qualificacions escolars. I que això ho diguin mestres és paradoxal. Es a dir, com pot algú queixar-se que la seva professió està mal vista socialment si allò que ell fabrica és el que ell mateix menys valora com a requisit indispensable per triomfar en la vida? Mentre, una cosa que normalment no reparteixen les escoles, que és la sort, ocupa la quarta posició amb gairebé el 50% d'adhesió relativament entusiasta. Si es té la il·lusió que l'escola és una escola d'intel·ligència i sociabilitat que per això aquests són els patrons més importants per aconseguir èxit, però, a banda de les èglogues, de les novel·les pastorals que es puguin fabricar sobre els valors espirituals i inefables que es transmeten a l'escola, el que és un producte físic que transmet l'escola són les qualificacions, i és sorprenent constatar que aquestes qualificacions estan per sota de la imatge física en l'escala de valors, que no és la que es pensa la societat en general, sinó que els mestres pensen que són els factors més importants per triomfar en la vida. Òbviament, ja no em sorprèn que hi hagi aquesta constatació que la societat no valora prou la professió, si la professió no comença per valorar-se ella mateixa.

ELS MESTRES I LA LLENGUA

*Joaquim Arenas**

La primera apreciació que faig d'aquest estudi és que l'aspecte qualitatiu en el procés de l'ensenyament-aprenentatge és fruit dels valors que els professionals estimen en la seva professió i que transmeten. La segona apreciació és que l'estudi ha estat un esforç considerable, tot i els resultats xocants que es deien i que jo també hi he trobat en l'aspecte de la llengua. Veritablement hi ha aspectes interessants en el tema de la llengua; per exemple, n'hi ha un que és curiosíssim: sembla que en l'autovaloració del coneixement del català el 99% diu que el sap llegir molt bé però, que l'entén ho diu el 98,6%. On és aquest 0,4 quan un és adult i sobretot professional, que s'entén que pot tenir la missió d'ensenyar a llegir? Són coses curiosíssimes d'aquests estudis.

Un cop dit això, voldria començar a centrar la meua visió personal d'aquest estudi transmetre-la des de la meua experiència. L'any 1978 la Generalitat restablerta va haver de definir

* Intervenció de l'autor feta el dia 26 de maig de 1994.